

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยว คือ การเดินทางเพื่อการเรียนรู้สิ่งที่เรายังไม่เคยรู้ หรือรู้แค่เพียงปลายๆ ให้ได้รู้อย่างลึกซึ้ง การท่องเที่ยวไปในโลกกว้างของแต่ละคนก็จะมีความประทับใจที่แตกต่างกันไป การท่องเที่ยวในแต่ละสถานที่ก็จะมีความรู้ที่แตกต่างกัน เช่น การท่องเที่ยวในประเทศไทยมีให้เลือกมากมายหลากหลายรูปแบบทั้งสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นภูเขา ทะเล น้ำตก และอุทยานประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงทำให้ชาวต่างชาติลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทย เพราะอยากเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีที่สวยงามของคนไทย การท่องเที่ยวในประเทศไทยถือว่าเป็นหน้าต่างแห่งการเรียนรู้อีกอย่างหนึ่งของผู้คนในโลกที่ต้องการจะหาประสบการณ์และความทรงจำที่ดี ส่วนการท่องเที่ยวในต่างประเทศก็มีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวภายในประเทศไทย การท่องเที่ยวของแต่ละประเทศจะมีความโดดเด่นหรือด้อยมากมายแค่ไหนก็อยู่ที่หน่วยงานภาครัฐของประเทศนั้นๆว่ามีนโยบาย แนวทางในการดูแลพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวอย่างไร การท่องเที่ยวเปรียบเสมือนกุญแจไขปริศนาความเป็นมาของประเทศและทำให้เกิดการเรียนรู้ในประเทศนั้นๆ ประเทศไหนมีการจัดการท่องเที่ยวแบบถูกใจผู้คนมากแค่ไหนก็จะมีผู้คนเข้ามาท่องเที่ยวเยอะแยะมากมาย จะเห็นได้ว่าประเทศไหนมีการจัดการท่องเที่ยวแบบน่าสนใจประเทศนั้นก็จะมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้น การจัดการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นในประเทศไทยหรือประเทศต่างๆ โดยส่วนมากจะเน้นการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ชีวิตของประชากรในประเทศ สำหรับประเทศไทยในปัจจุบันมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กล่าวคือรูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวเพราะได้มุ่งเน้นที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และภูมิปัญญาต่างๆ ที่น่าสนใจ

การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่รัฐบาลให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์ หลักในการสร้างรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศให้แก่ระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างรวดเร็ว โดยได้กำหนดให้การท่องเที่ยวมีความสำคัญในลำดับต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นการค้าบริการที่มีศักยภาพเพื่อสร้างงาน กระจายรายได้และหารายได้จากเงินตราต่างประเทศ โดยได้ระบุวัตถุประสงค์และแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ในยุทธศาสตร์การเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ กล่าวคือ การพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มการจ้างงานและกระจายรายได้ให้กับชุมชน และเน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนมีคุณภาพ กำลังได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาครัฐเป็นอย่างมากในปัจจุบัน ซึ่งหน่วยงานภาครัฐพยายามผลักดันหมู่บ้านหรือชุมชนที่มี

ศักยภาพ ได้กลายเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว แต่จำเป็นต้องสอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน ตลอดจนการส่งเสริมไทยเที่ยวไทย และการประสานความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน พร้อมทั้งตั้งเป้าหมายที่จะทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวแห่งเอเชีย (Tourism Capital of Asia) ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ (Quality Tourism Destination) ภายในปี 2551 จากเหตุผลดังกล่าวจึงส่งผลให้วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์จังหวัดพิษณุโลกได้เน้นในด้านการท่องเที่ยว อาทิเช่นการพัฒนาจังหวัดพิษณุโลกให้เป็นเมืองบริการสี่แยกอินโดจีน เน้นให้เป็นศูนย์กลางการจัดการประชุมภาคเหนือตอนล่างและเน้นการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ประกอบการกับเน้นให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจเพื่อเสริมสร้างให้ประเทศไทยมีศักยภาพและมีกำลังสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในอนาคต

นอกจากการท่องเที่ยวในชุมชนหรือการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ทางหน่วยงานภาครัฐยังส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วย เพราะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมิได้เรียนรู้เฉพาะวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังต้องเรียนรู้ในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุต่างๆ ซึ่งพระเครื่องก็เป็นหนึ่งในศิลปวัตถุที่น่าสนใจของประเทศอันเนื่องมาจากพระเครื่องที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทยมีมากมายหลายแบบ อาทิเช่น พระเครื่องชุดเบญจภาคี เป็นต้น พระเครื่องเป็นวัตถุมงคลในพุทธศาสนาหรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า พระเครื่องราง พระเครื่อง คือ รูปสมมติของพระพุทธเจ้าที่มีขนาดเล็ก สร้างไว้สำหรับบรรจุไว้ในพุทธเจดีย์ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า และเพื่อสืบทอดพระศาสนาความเชื่อและศรัทธา พระเครื่องรางส่วนใหญ่ การสร้างให้มีขนาดเล็กเพื่อที่จะสามารถสร้างได้จำนวนมากสำหรับบรรจุในพระพุทธรูปเจดีย์ เพื่อว่าในอนาคตเมื่อพระพุทธศาสนาเสื่อมลง วัตถุต่างๆ พังทลายยังสามารถพบรูปสมมติของพระพุทธเจ้าเพื่อแสดงให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและยังใช้เป็นเครื่องรางสำหรับคุ้มครองป้องกันในการออกศึกสงครามของคนโบราณ เป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์อย่างหนึ่งปัจจุบันนิยมนำมาห้อยคอเป็นเครื่องรางสำหรับคุ้มครองป้องกัน

จังหวัดพิษณุโลกในอดีตหลักฐานการสร้างเมืองพิษณุโลกมีมาแต่พุทธศตวรรษที่ 15 สมัยขอมมีอำนาจปกครองแถบนี้ แต่เดิมมีชื่อเรียกว่า “เมืองสองแคว” เนื่องจากเมืองนี้ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำน่านและแม่น้ำแควน้อย หรือบริเวณที่ตั้งของวัดจุฬามณีในปัจจุบัน เมื่อประมาณปี พ.ศ.1900 สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทแห่งกรุงสุโขทัยได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองมาตั้งอยู่ ณ ตัวเมืองปัจจุบันโดยมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง พิษณุโลกจึงมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญของหัวเมืองฝ่ายเหนือ และจังหวัดพิษณุโลกยังมีวัดโบราณที่สำคัญๆมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดนางพญา เป็นวัดที่ตั้งอยู่ถัดจากวัดราชบูรณะไปทางทิศตะวันออก และอยู่บริเวณเดียวกับวัดราชบูรณะ ใกล้กับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สมัยอยุธยาเมืองพิษณุโลกทวีความสำคัญมากขึ้น เพราะเป็นเมืองกึ่งกลางระหว่างกรุงศรีอยุธยาและอาณาจักรฝ่ายเหนือสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงปฏิรูปการปกครองและได้เสด็จมาประทับที่เมืองนี้ตั้งแต่ พ.ศ.2006 จนสิ้นรัชกาลในปี พ.ศ.2031 ช่วงนั้นพิษณุโลกเป็นราชธานีแทนกรุงศรีอยุธยา

ถึง 25 ปี หลังรัชสมัยของพระองค์ พิชณุโลกมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงเป็นหน้าด่านสำคัญที่จะสกัดกั้นกองทัพพม่า เมื่อครั้งพระนเรศวรมหาราชดำรงฐานะพระมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลกยุคนั้น ไทยตกเป็นเมืองขึ้นพม่า สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงรวบรวมชายฉกรรจ์ชาวพิษณุโลกออบกู่อิสรภาพชาติไทยได้ ในสมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงให้รื้อกำแพงเมืองพิษณุโลกเพื่อไม่ให้ข้าศึกใช้เป็นที่ยึดมั่นครั้นถึงปี พ.ศ.2473 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะเมืองพิษณุโลกขึ้นเป็นมณฑล เรียกว่า มณฑลพิษณุโลก นอกจากนี้แล้ว จังหวัดพิษณุโลกยังมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมทั้งวัดโบราณต่างๆ มากมาย ซึ่งวัดนางพญา วัดราชบูรณะ และวัดเสนาสน์ ล้วนต่างเป็นวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เช่นกัน

วัดนางพญาตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ริมแม่น้ำน่าน บนถนนพุทธบูชา อยู่ระหว่างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุกับวัดราชบูรณะ ใกล้สะพานที่จะไปสุโขทัย ส่วนพระนางพญาเป็นพระที่พบครั้งแรกในราวปลายสมัยรัชกาลที่ 5 จากองค์พระเจดีย์ด้านตะวันออก ซึ่งมีการพบกรุกันครั้งแรกราว พ.ศ.2444 ต่อมาราว พ.ศ.2470 เจดีย์นี้ได้พังลง ท่านอดีตเจ้าอาวาสในยุคนั้นคือพระอธิการณอมได้ให้ชาวบ้านและพระเถระช่วยกันเอาดินและเศษอิฐเศษปูนจากซากเจดีย์ลมนั้นมาถมภูน้ำสถานที่นี้อีกหลายปีต่อมาก็กลายเป็นดงกล้วย เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สองในปี พ.ศ.2485 ชาวบ้านได้หนีภัยสงครามเข้าไปหลบอยู่ในดงกล้วยและได้ทำการขุดหลุมหลบภัยจึงพบพระนางพญากระจายตัวจมอยู่ใต้พื้นดิน พระนางพญามีอยู่ 6 พิมพ์ คือ 1.พิมพ์เข้าโค้ง 2.พิมพ์เข้าตรง 3.พิมพ์อกนูนใหญ่ 4.พิมพ์ทรงเทวดา 5.พิมพ์สังฆาฏิ และ 6.พิมพ์อกนูนเล็ก จากลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรม น่าจะสร้างขึ้นในสมัยเดียวกับวัดราชบูรณะ วัดนางพญานี้มีชื่อเสียงในด้านพระเครื่อง มีชื่อเรียกว่า “พระนางพญา” (ที่มา: www.uamulet.com และ www.prakruangthai.com)

ในช่วงปี 2495-2496 พระนางพญาเข้าโค้งและเข้าตรงมีราคาเช่าดองครั้งละ 50 บาท ส่วนพระพิมพ์ย่อมลงมา อย่างพิมพ์สังฆาฏิหรือพิมพ์อกนูนเล็กราคาเช่าหา 20-30 บาท พระนางพญามีหลายสี อาทิ สีแดง, สีแดงอมเหลือง, สีน้ำตาล, สีเขียวครามแดง, สีดำ และสีเทา เรียกว่า สีสวาท และในครั้งหลังเมื่อ พ.ศ.2497 การพบกรุครั้งหลังนี้เนื่องจากวัดคำริจะปลูกสร้างศาลเล็กๆ ขึ้น เมื่อขุดลงไปก็พบกรุพระจอมฝังดินอยู่มากมาย ผู้ที่ได้พระนางพญาไปบูชาต่างก็เล่าถึงความสำเร็จความศักดิ์สิทธิ์ พระนางพญาจึงเป็นที่นิยมของนักเลงพระเครื่อง ซึ่งได้รับเกียรติเป็นหนึ่งในพระเครื่องชุด “เบญจภาคี” ซึ่งมีอายุประมาณ 400 ปีเศษพระนางพญาที่ผิวสมบูรณ์มีจุดการดูอย่างหนึ่ง ในพระสีผิวที่เรียกว่าพระ “แร่ลอย” ก็มีจุดการดูอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นความเชื่อความนิยมของคนไทยที่มีต่อพระเครื่อง

แต่กระนั้นก็ตาม จังหวัดพิษณุโลก มิใช่มีเพียงพระเครื่องนางพญาเท่านั้น แต่ยังมีพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาอันยาวนานประมาณ 1,000 ปีมาแล้ว จากพระเถระชาวสิงหล (ลังกา) รูปหนึ่งมีนามว่า “พระมหาไพลาย” ได้เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย และได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย เพื่อให้ประชาชนที่เลื่อมใสได้สักการบูชา เพื่อความเป็น

เลิศ ดังนั้นพระมหาไถ่หลายจึงได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานไว้ที่เมืองพิษณุโลกในปัจจุบัน และได้นำพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานไว้ที่วัด 3 แห่ง คือ วัดบูรพารามตะวันออก 30 องค์ วัดเสนาสน์ อำเภอดอนสัก จำนวน 36 องค์ และวัดมหาเจดีย์ หรือวัดมหาสถาน หรือวัดราชบูรณะในปัจจุบัน จำนวน 30 องค์ (ที่มา: เอกสารแผ่นพับท่องเที่ยววัดราชบูรณะ, 2550)

จากความสำคัญของศาสนสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุดังกล่าวสมควรอย่างยิ่งที่จะศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพระเครื่องและพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการเผยแพร่และถ่ายทอดเรื่องราวของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ และถ่ายทอดเรื่องราวของพระเครื่องที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลกแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจ และยังเป็นการเปิดเส้นทางการท่องเที่ยวแห่งใหม่ ตลอดจนเป็นการเผยแพร่ประวัติของพระเครื่องนางพญา และพระบรมสารีริกธาตุของจังหวัดพิษณุโลกให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย จึงสมควรมีการศึกษาประวัติ ความเป็นมา ความเชื่อ วิธีการสร้างเพื่อบูชา ดังนั้นผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญและสมควรที่จะมีการศึกษาโดยสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เพื่อนำมาเป็น โปรแกรมการท่องเที่ยวโดยมุ่งเน้นวิธีการนำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อเที่ยวชมพระเครื่องและพระบรมสารีริกธาตุของจังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นเส้นทางการการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาต้นแบบ แต่ด้วยการส่งเสริมประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนายังขาดการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยว และยังขาดการบริหารจัดการที่จะทำให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงสู่พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน อันเนื่องมาจากแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีอยู่นั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพและหากได้รับการพัฒนาแล้วจะทำให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของประชาชนในจังหวัดพิษณุโลกและนักท่องเที่ยวด้วย ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะเข้าไปศึกษาเพื่อศึกษาประวัติ ความเป็นมา ความสำคัญของพระนางพญาและพระบรมสารีริกธาตุของจังหวัดพิษณุโลก นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวและศึกษาวิธีการชมพระเครื่องวัดนางพญาและพระบรมสารีริกธาตุในจังหวัดพิษณุโลก แล้วขยายผลงานวิจัยสู่คู่มือแนะนำเที่ยวด้วยตนเองฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และเพื่อเปิดให้พื้นที่ของวัดนางพญา วัดราชบูรณะ และวัดเสนาสน์ ได้ถูกจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา และจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดพิษณุโลกอย่างยั่งยืนต่อไป

1.2 วัดคู่ประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาประวัติ ความสำคัญของพระนางพญา และพระบรมสารีริกธาตุของ
จังหวัดพิษณุโลก

1.2.2 เพื่อสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวและศึกษาวิธีการชมพระเครื่องวัดนางพญาและ
พระบรมสารีริกธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

1.2.3 เพื่อสำรวจความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศที่มีต่อพระเครื่องนางพญาและพระบรมสารีริกธาตุจังหวัดพิษณุโลก

1.2.4 เพื่อจัดทำคู่มือแนะนำเที่ยวต้นฉบับ ซึ่งรายละเอียดจะบรรยายเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมทั้งมีภาพประกอบ

1.3 สิ่งที่ได้คาดว่าจะได้รับและหน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.3.1 ผู้วิจัยคาดว่าจะสามารถเปิดเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเที่ยวชมพระนางพญา ศึกษาประวัติและความสำคัญของพระนางพญาซึ่งเป็นพระเครื่องหนึ่งในกลุ่มพระเบญจภาคี และพระบรมสารีริกธาตุจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจะได้ความรู้และทราบวิธีการชมพระเครื่องวัดนางพญา

1.3.2 ได้คู่มือและ/หรือ สื่อแนะนำเที่ยวด้วยตนเองทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษเพื่อชมพระเครื่องนางพญาและพระบรมสารีริกธาตุจังหวัดพิษณุโลก พร้อมภาพประกอบซึ่งเป็นอีกหนึ่งทางเลือกของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งคู่มือดังกล่าวจะมีส่วนส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การเที่ยวชมพระเครื่องนางพญาและพระบรมสารีริกธาตุที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก

1.3.3 ผู้วิจัยคาดว่ามัลลเทศก์นำเที่ยว บริษัทนำเที่ยวท้องถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก จะสามารถนำผลงานการวิจัยไปประยุกต์ใช้เพื่อจัดทำรายการนำเที่ยวชมพระเครื่องและพระบรมสารีริกธาตุ

1.3.4 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักงานภาคเหนือเขต 3 และชมรมพระเครื่องเมืองสองแคว วัดนางพญา วัดราชบูรณะ และวัดเสนาสน์ จะเป็นหน่วยงานหลักที่ช่วยเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ สื่อที่ได้จากผลงานการวิจัยกล่าวคือ ต้นฉบับแผ่นพับหรือคู่มือแนะนำเที่ยวด้วยตนเอง ซึ่งมีภาพประกอบแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป

1.3.5 สถาบันการศึกษาที่เปิดสอนในสาขาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและสาขาวิชาภาษาอังกฤษ จะสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และในรายวิชาการท่องเที่ยวได้

1.4 คำสำคัญ

1.4.1 การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา

1.4.2 พระเครื่องนางพญา

1.4.3 พระบรมสารีริกธาตุ

1.4.4 เส้นทางท่องเที่ยว

1.4.5 จังหวัดพิษณุโลก

1.5 กรอบแนวคิด

